

УДК 339.924:33.012.434]:303

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ БАР'ЄРІВ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ірина Приходько

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Січових Стрільців 19, м. Львів, Україна, 79000;
тел. (032)239-47-81; e-mail: iryna.prykhodko2010@mail.ru*

Охарактеризовано класифікацію наукових підходів дослідження політико-економічних бар'єрів, систематизовано причинно-наслідкові зв'язки між інтеграцією та політичними бар'єрами, проведено теоретичне обґрунтування наслідків впливу політико-економічних бар'єрів на процес міжнародної економічної інтеграції. Систематизовано основні засади дослідження поняття «політико-економічні бар'єри інтеграції». Здійснено узагальнення підходів до обрахунку політико-економічних бар'єрів вітчизняними та зарубіжними вченими.

Ключові слова: політичні бар'єри; торговельні бар'єри; міжнародна економічна інтеграція; монополістична конкуренція; нетарифні бар'єри; торговельний захист.

Теоретичним аспектам економічних (торговельних) бар'єрів присвячені праці вчених О. Гребельника, Д. Лук'яненка, Ф. Рута, Р. Болдвіна, А. Деардорфа, М. Стерна, Е. Лімера та ін.

Згідно з теорією меркантилізму, держава повинна експортувати свої товари на внутрішній ринок, однак імпортувати якнайменшу кількість. Отже, ми можемо стверджувати, що у такому випадку держава змушена запроваджувати певні торговельні бар'єри, забороняючи або стримуючи імпорт.

Адам Сміт (1962) розглядав державу як «нічного сторожа, а не регулятора та регламентатора економічного життя». Він припускав економіку, в якій за ситуації конкуренції повинен діяти автоматичний механізм врівноваження природних та ринкових цін [12].

Фрідріх Ліст (1995) наголошував на тому, що держава повинна використовувати економічні бар'єри у вигляді мита для молодих галузей [9].

Неолібералісти загалом пропагували державне регулювання економіки, що, своєю чергою, спричиняє вільне ціноутворення.

Використання митних тарифів обмежує надходження іноземних товарів на внутрішній ринок лише побічно – шляхом подорожчання імпорту внаслідок митних стягнень. Своєю чергою, нетарифні обмеження, зберігаючи ефект подорожчання, доповнюють його ще й встановленням прямих перешкод у вигляді абсолютних чи близьких до абсолютних лімітів за кількістю або цінами, за технічними характеристиками товару [1].

Найпростішим є визначення від зворотнього: «нетарифні обмеження» – це всі торговельні обмеження, що не є тарифом [2].

У своєму дослідженні Р. Болдвін (1989) описав чотири методи вимірювання нетарифних бар'єрів. Автор розглядав політичні чинники для запровадження державою торговельного захисту [3], тоді як А. Хілман (1989), С. Меджі, В. Брок та Л. Янг (1989) досліджували вплив політичних чинників на торгівлю [10]. У своїй праці «Занепадаючі галузі та мотиви політичного протекціонізму» А. Хілман (1982) висвітлив питання вигод (переваг) торговельного захисту з урахуванням політичного впливу на державне регулювання економіки [6]. Наступна праця А. Хілмана (1985) також присвячена політичним рішенням при виборі інструментів протекціоністської політики держави.

Едвард Е. Лімер – один з провідних дослідників ефектів торговельних бар'єрів. У низці своїх досліджень, які Лімер розпочав 1974 р., а 1990 р. удосконалив та подав це дослідження детальніше, описано як теоретичні засади емпіричних моделей, так і прикладні питання застосування економетричних моделей для розрахунку ефектів торговельних бар'єрів [8].

Едвард Е. Лімер (1986) у своєму дослідженні опирався на моделі загальноекономічної рівноваги з незмінним ефектом масштабу, однаковою кількістю товарів та факторів виробництва [8].

Науковець 1990 р. визначив ефекти торговельних бар'єрів, що ґрунтувалися на відмінностях імпортних бар'єрів. Хоча дослідження Лімера були найґрунтовнішими, однак не були позбавлені недоліків, один з яких – неможливість визначити взаємні обсяги та структуру торгівлі [11]. Хоча ця модель може слугувати для визначення чистих торговельних потоків, однак емпірично вплив торговельних бар'єрів на валовий імпорт потребує ще додаткового дослідження. Тобто, емпірична модель Лімера підтверджена лише вільними теоретичними припущеннями.

Наприкінці 1970-х років деякі теоретики почали досліджувати міжнародну торгівлю, що згодом назвали «новою теорією торгівлі» [11]. Суттю цієї теорії була так звана «модель монополістичної конкуренції», яку згодом узагальнив Е. Хелпманом та П. Кругманом (1985) [5]. Два важливі припущення відрізняли теорію монополістичної конкуренції від традиційних моделей: перше – внутрішня економія від масштабу на рівні фірми; друге – сукупний попит на різні товари. Через зв'язок між масштабом економіки та попитом на різні товари у точці рівноваги кожна фірма випускатиме єдиний продукт. Одним з головних висновків моделі є те, що обсяг торгівлі значно більший, аніж за урахування певних чинників. У моделі припускають, що у точці еквілібріуму існують: ідентичні, симетричні преференції в усьому світі; єдина технологія; достатньо схожі чинники; вільна торгівля.

$$M_j^n = S_j (y^n - y_j^n); \quad (1)$$

$$M_{ij}^n = S_j y_i^n, \quad (2)$$

де M_j^n - валовий імпорт товарів n , j -ї країни;

M_{ij}^n - валовий імпорт товарів n , країни j з країни i ;

S_j - частка країни j у загальних світових витратах;

u_j^n - випуск промисловості галузі n у країні j ;

u^n - загальне світове виробництво товару n .

Рівняння (1) та (2) показують загальні рамки визначення структури торгівлі та загального обсягу торгівлі. Ця модель передбачає: імпорт товарів n пропорційний кількості товарів n , які виробляють за межами цієї країни.

Першим, хто використав 1987 р. модель монополістичної конкуренції для передбачення обсягів торгівлі та для використання розукрупнення даних з виробництва та торговельних потоків, щоб визначити, яка країна та яка галузь промисловості відчутно відрізняються від припущення моделі, був Р. Лоуренс (Lowrence). Науковець дійшов висновку, що Японія має дуже низькі обсяги імпорту, пов'язані з існуванням торгових бар'єрів.

Загалом можна зазначити, що Р. Лоуренс не розраховував торговельні бар'єри, а лише наголошував у своїх дослідженнях на їхній вплив на обсяги імпорту.

Скорочення обсягів імпорту через торговельні бар'єри у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за даними 1983 р. досліджував 1993 р. К. Харріган. Його модель базувалась на рівнянні (2). У своїх розрахунках К. Харріган додав до базової моделі такий показник, як торговельні бар'єри і він зміг прямо вивчати вплив торговельних бар'єрів на товарні потоки. Його висновками було те, що 1983 р. тарифи та транспортні витрати були найбільш вагомим нетарифним бар'єром у торгівлі між розвиненими країнами.

Продовжили дослідження торговельних бар'єрів у межах теорії монополістичної конкуренції Й. Лі та Ф. Свагел (1995). Вони дослідили вплив торговельних бар'єрів на більшу кількість країн, ніж це зробив К. Харріган. Однак вони сконцентрували більше уваги на політико-економічних детермінантах нетарифних бар'єрів, ніж на впливові захисних заходів (тарифних і нетарифних) на показники торгових потоків.

Йонг-Ва Лі та Філіп Свагел у своїй праці "Торговельні бар'єри та торговельні потоки між країнами та галузями" (1994) зазначали, що ефективність вільної торгівлі та моделі визначення торговельних бар'єрів зазвичай залежать від політико-економічних причин [7].

Модель Й. Лі та Ф. Свагела ґрунтувалась на дослідженні П. Кругмана та Е. Хелпмана (1985), на моделі монополістичної конкуренції, де товари не є досконало взаємозамінними та відрізняються за країною походження [5]. Припущенням є також ідентичні смаки та вподобання споживачів та однакове споживання у різних країнах кожного продукту. Модель монополістичної конкуренції дає змогу передбачити обсяги торгівлі за ситуації, коли торговельні бар'єри відсутні. Модель Хелпмана – Кругмана передбачає заходи торговельної

політики та вказує на ефекти протекціонізму та добробут, виробництво та торговельні потоки країни. Однак за допомогою цієї моделі неможливо визначити, чи за наявності торговельних бар'єрів, таких як тарифні, нетарифні бар'єри, валютний контроль, зменшуватиметься обсяг торгівлі.

Загалом Й. Лі та Ф. Свагел запропонували такий розрахунок торговельних бар'єрів:

$$\log(IM_{ij}/DU_{ij}) = a_0 + a_1 \log(Q_{ij}/Q_i) + a_2 \log(Distance_{ij}) + a_3 \log(1 + tariff_{ij}) + a_4 \log(1 + NTB_{ij}) + a_5 \log(1 + BMP_{ij}) + U_{ij},$$

де IM_{ij} – імпорт товарів i країни j ; Q_{ij} – виробництво товарів i в країні j ; Q_i – загальне світове виробництво товару i ; DU – внутрішнє споживання; $Distance$ – відстань між столицями країн-партнерів, що торгують (використовують для підрахунку транспортних витрат); NTB – нетарифні бар'єри, що визначають інтенсивність торговельних бар'єрів на товар i в країні j ; BMP – *black market premium* – має на меті охопити ефекти валютного контролю, що можуть не врахувати в імпорті.

Науковці врахували таку політичну детермінанту для підрахунку транспортних витрат. NTB – нетарифні бар'єри, що вимірюють (визначають) інтенсивність торговельних бар'єрів на товар i в країні j ; BMP (*black market premium*) – має на меті охопити ефекти валютного контролю, що може приховувати імпорт.

Вони врахували також таку політичну детермінанту впливу на торгівлю, як політичний тиск з метою захисту «слабких» галузей. Однак також зазначили, що є й інші детермінанти торговельного протекціонізму, проте їх неможливо обчислити. Це стосується еластичності пропозиції. Оскільки ж неможливо отримати дані з еластичності у різних країнах, ми змушені довіряти таким даним та оминати вживання специфічних ефектів для кожної галузі. Ми, зокрема, беремо тарифні ставки як екзогенний чинник. У базовому рівнянні Й. Лі та Ф. Свагел припускають, що нетарифні бар'єри певної країни у певній галузі залежать від певних економічних та політичних чинників:

$$\log(1 + NTB_{ij}) = C_0 + C_1 \log(IM_{ij}/DU_{ij}) + C_2 \log(VA_{ij}/L_{ij}) + C_3 \log(VA_{ij}/VA_j) + C_4 \Delta \log(W_{ij}/L_{ij}) + C_5 \log(1 + tariff_{ij}) + C_6 \log(1 + BMP_{ij}) + U_{nij},$$

де VA_{ij}/L_{ij} - продуктивність праці (додана вартість на працівника);

VA_{ij}/VA_j – додана вартість у галузі; $\Delta(W_{ij}/L_{ij})$ – п'ятирічна зміна реальної заробітної плати на працівника. Продуктивність праці вказує на конкурентоспроможність певної галузі, тоді як додана вартість у галузі є визначником політичного впливу. Зміна реальної заробітної плати ілюструє

розвиток певної галузі. Оскільки занепадаючі галузі, зазвичай, потребують захисту, ми таку ситуацію асоціюємо з нетарифними бар'єрами. Автори також додають, що тарифні ставки та *black market premium* включено до рівняння регресії, щоб визначити, чи різноманітні обмеження в торгівлі треба використовувати окремо, чи в поєднанні.

Показники частки виробництва та відстань використовують як інструменти імпорту, тому не використовують у рівнянні нетарифних бар'єрів як політико-економічні змінні для рівня захисту і не включають до рівняння визначення обсягу імпорту. Загалом визначення бар'єрів є доволі проблематичним, оскільки торговельні потоки можуть мати прямий вплив на виробництво, зміну рівня заробітної плати та рівень доданої вартості у галузі.

Усі дослідники зіштовхнулися з проблемами вірогідності даних. З точки зору вимірювання часу, отримати дані доволі легко, однак дані з заходів захисту торгівлі є закритими. На час розрахунків дослідникам були доступні лише дані щодо країн ОЕСР, що публікували дані з захисних заходів у торгівлі. Модель ефектів торговельних бар'єрів 1990 р. визначив Е. Лімер: [8]

$$\log(M_i^n) = a_i + b_n + (c_i + d_n)NTB_i^n + (e_i + f_n)TAR_i^n + U_i^n, \quad (3)$$

де i – імпортер;

n – товар;

M – імпорт;

TAR – ставка тарифу;

NTB – коефіцієнт покриття нетарифних бар'єрів;

a і b – константи.

Автор використовував період в один рік, а дані щодо торговельного захисту та обсягів імпорту з офіційної статистики 14-ти країн ОЕСР на 10 товарних груп. Щоб охопити торговельні бар'єри, які спричиняють скорочення імпорту, він поєднав дві країни, два товари та визначив відмінності у цих змінних.

Однак 1987 р. Р. Лоуренс вперше використав модель монополістичної конкуренції, щоб дослідити відкритість країни. Його модель була своєрідним варіантом рівняння (1):

$$\log(M_i^n / DU_i^n) = a_n + b_n \log(y_i^n / y^n) + C_n \log(T_i^n) + U_i^n, \quad (4)$$

де DU – внутрішнє споживання (виробництво + імпорт - експорт);

T – транспортні витрати.

Науковець пояснив відхилення від припущень моделі щодо заходів торговельного захисту. Він уник дилеми, що поставала перед Е. Лімером щодо поєднання товарів, але натомість упустив взаємозв'язок між імпортом та виробництвом.

Ті ж дані, що і Е. Лімер 1990 р. використовував К. Харріган, однак він відкорегував емпіричну модель, що дало змогу детальніше підібрати вихідні дані. Загалом, він трансформував рівняння (2):

$$M_{ij}^n / P_j = Y_i^n / P, \quad (5)$$

де j – країна-імпортер;

i – країна-експортер;

n – товар;

Π – агрегований випуск.

Ця модель дала змогу йому використовувати взаємні змінні в умовах торгівлі з певними категоріями товарів та вивести рівняння для кожного з 28-ми секторів промисловості:

$$\log(M_{ij}^n / \Pi_j) = a_n + b_n \log(y_i^n) + c_n \log(1 + TAR_{ij}^n) + d_n \log(1 + NTB_{ij}^n) + U_{ij}^n. \quad (6)$$

Результатом досліджень К. Харрігана було те, що 1983 р. фактичний імпорт був зменшений не стільки за рахунок нетарифних бар'єрів, скільки (хоча їхній загальний рівень був доволі низьким) рівнем тарифів, що спричинило негативний вплив на імпорт.

У моделі монополістичної конкуренції припускають, що різниця кореляції та фактичних потоків і даних, які припускає модель з інформацією щодо торговельних бар'єрів, може дати пояснення впливу торговельних бар'єрів на зниження обсягів торгівлі. З рівняння (1) випливає, що частка імпорту товарів в окремій країні обернено пропорційна до частки країни у світовому випуску таких товарів:

$$M_i^n / DU_i^n = F(y_i^n / y^n), \quad F < 0. \quad (7)$$

У моделі є три припущення: схожість у смаках, відсутність торговельних бар'єрів та нульові трансакційні витрати. Якщо країни мають переваги у виробництві певних товарів, частка таких товарів у внутрішньому споживанні перевищуватиме такі ж товари у світовому виробництві. Імпортні бар'єри, такі як тарифні та нетарифні заходи, збільшать частку товарів внутрішнього виробництва у вітчизняному споживанні, порівняно з їхньою часткою у світовому виробництві.

За Р. Лоуренсом (1987), К. Харріганом (1993), Й. Лі та Ф. Свагелем (1994) визначається лінійна логарифмічна функція:

$$\log(m_i^n / du_i^n) = a_n + b * \log(y_i^n / y^n) + c * \log(DISTANCE^i) + d * \log(1 + TAR_i^n) + e * \log(1 + NTB_i^n) + U_i^n,$$

де m_i^n – загальний обсяг імпорту товару n країни i ;

du_i^n – внутрішній попит (виробництво + імпорт - експорт);

du^n – світовий загальний внутрішній попит товару n ;

y_i^n – виробництво товару n в країні i ;

y^n – світове загальне виробництво товару n ;

$DISTANCE^i$ – відстань між країною i та всіма її торговельними партнерами (середнє торгове значення);

TAR_i^n – адвалерна митна ставка на товар n країни i ;

NTB_i^n – рівень нетарифних бар'єрів на товар n країни i ;

a, b, c, d, e – параметри, що належить обчислити.

Чим більша частка країни у світовому виробництві, тим більший її внутрішній попит на її внутрішню продукцію та, відповідно менший показник покриття імпорту. Відстань використовували як показник міжнародних трансакційних витрат. Високі трансакційні витрати стримують імпорт, як і тарифні та нетарифні бар'єри. Проблемою у розрахунках були й політико-економічні чинники, що спричиняють зростання імпортних бар'єрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Владимиров К. М.* Митне регулювання / К. М. Владимиров, А. С. Бардачова. – Херсон, 2002. – 294 с.
2. *Орлова В. М.* Нетарифні обмеження у міжнародній торгівлі: спроба концептуальної оцінки / В. Орлова // Наукові записки. Економічні науки. - 2001. - Т.19. – С.60–64.
3. *Baldwin R. E.* Measuring nontariff trade policies. National bureau of economic research / R. E. Baldwin. – 1989. – № 2978.
4. *Baldwin R. E.* The political Economy of Protectionism in Jagdish Bhagwati, ed. Import Competition and Response / R. E. Baldwin. – 1982. – P. 263–286.
5. *Helpman E.* Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition and the International Economy / E. Helpman, P. Krugman. – Cambridge: Mit Press, 1985.
6. *Hiliman A.* Declining Industries and Political-Support Protectionist Motives / A. Hiliman // American Economic Review. – 1982. – Vol. 72. – № 5. – P.1180–1187.
7. *Lee J.* Trade Barriers and Trade Trade Flows Across Countries and Industries / J. Lee, P. Swagel // Board of Governors of the Federal Reserve System.– 1994. – № 476.
8. *Leamer E.* Cross Section Estimation of the Effects of Trade Barriers / E. Leamer. – Department of Economics, UCLA. – 1986. – № 417.
9. *List F.* National system of political economy / F. List. – Moscow. – 1995.
10. *Magee S.* Black Hole Tariffs and Endogenous Policy Theory / S. Magee, B. William and Young L. - 1989. – Cambridge University Press.
11. *Quing W.* Import-reducing effect of trade barriers: a cross-country investigation / Quing, W. – International Monetary Fund. IMF Working Paper.– 2001. – Dec. – 53 p.
12. *Smith A.* An Inquiry into the Nature and Causes of Wealth of Nations / A. Smith. – Moscow, 1962.

Стаття надійшла до редколегії 01.11.2014.

Прийнята до друку 01.12.2014.

THEORETICAL CONCEPTS OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION

Iryna Prykhodko

*Ivan Franko National University of L'viv
19, Sichovych Strilciv Str, Lviv, Ukraine, 79000;
tel.: (032) 239-47-81; e-mail: iryna.prykhodko2010@mail.ru*

The classification of the scientific research approaches to the political and economic barriers are described. The causal relationship between integration and political barriers are systematized. The paper describes theoretical study of the political and economic barriers' effects to the process of the international economic integration. The main principles of "the political and economic barriers to integration" definition are systematized. The generalization of the approaches of the political and economic barriers definition by ukrainian and foreign scholars are carried out.

Theoretical aspects of economic (trade) barriers devoted to the works of scholars such as A. Grebelnyk, D. Lukyanenko, Ruth F., R. Baldwin, A. Deardorfa, M. Stern, E. polymers and others.

According to the theory of mercantilism state should export their products to the domestic market, but at least the amount of import. So we can say that in this case the government has to implement certain trade barriers, prohibiting or restraining imports.

In 1987 Lawrence was the first to use a model of monopolistic competition to predict the volume of trade, and to use data for downsizing and trade flows to determine the country and industry that significantly differ from the assumptions of the model. Lawrence concluded that Japan also has a very low volumes of lower imports related to the existence of trade barriers.

Key words: political barriers; trade barriers; international economic integration; monopolistic competition; non-tariff barriers; trade protection.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИТИКО- ЭКОНОМИЧЕСКИХ БАРЬЕРОВ МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Ірина Приходько

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сечевых Стрельцов 19, г. Львов, Украина, 79000;
тел. (032) 239-47-81, e-mail: iryna.prykhodko2010@mail.ru

Представлена классификация научных подходов исследования политико-экономических барьеров, систематизированы причинно-следственные связи между интеграцией и политическими барьерами, проведено теоретическое обоснование последствий влияния политико-экономических барьеров на процесс международной экономической интеграции. Систематизированы основные принципы исследования понятия «политико-экономических барьеров интеграции». Проведено обобщение подходов к расчету политико-экономических барьеров отечественными и зарубежными учеными.

Теоретические аспекты экономических (торговых) барьеров описаны в работах таких ученых, как О. Гребельник, Д. Лукьяненко, Рут Ф., Р. Болдуин, А. Дeардоф, М. Штерн, Э. Лимер и др.

Согласно теории меркантилизма государство должно экспортировать свою продукцию на внутренний рынок, но ограничить объемы импорта. Таким образом, мы можем сказать, что в этом случае правительство должно осуществить определенные торговые барьеры, которые запрещают или сдерживают импорт.

В своем исследовании Р. Болдуин описал четыре метода по измерению нетарифных барьеров. Также Р. Болдуин обратил внимание на политические причины введения торгового протекционизма со стороны государства, в то время как А. Хилман, С. Мэдж, В. Брок и Л. Янг изучали влияние политических факторов на торговлю.

Ключевые слова: политические барьеры; торговые барьеры; международная экономическая интеграция; монополистическая конкуренция; нетарифные барьеры; торговая защита.